Valtiovarainministeriö/Nerg ja Kaunismaa 27.4.2021

Lausunto eduskunnan tulevaisuusvaliokunnalle

**Asia**: VNS 3/2020 vp Valtioneuvoston selonteko kestävän kehityksen globaalista toimintaohjelmasta Agenda2030:sta Kohti hiilineutraalia hyvinvointiyhteiskuntaa

**Aihe**: Julkisen hallinnon strategian yhteydet selontekoon

Suomalainen yhteiskunta ja julkinen hallinto ovat tilastojen valossa pärjänneet monissa kansainvälisissä vertailuissa erinomaisesti (Tilastokeskus 2019). Suomalaisten luottamus oikeusjärjestelmään on suurinta EU-maissa (Euroopan komission Eurobarometri 2019) ja oikeuslaitoksemme on arvioitu maailman riippumattomimmaksi samana vuonna (World Economic Forum 2019).

Samaan aikaan ennusteissa näkyy suuria yhteiskunnallisia ja hallintoon vaikuttavia haasteita. Esimerkiksi vuosi sitten julkaistussa kuntien tilannekuvassa (Valtiovarainministeriö 2020) kuvataan kuntakentän eriytymistä eri näkökulmista ja muutosten vaikutuksia kuntiin ja koko yhteiskuntarakenteeseemme ja sen tuottamiin peruspalveluihin. Toisaalta myös kestävän kehityksen tavoitteet ja ilmastonmuutoksen vaikutukset (esim. IPCC:n ilmaston lämpenemistä koskeva raportti, IPCC 2018) haastavat koko julkista hallintoa, jonka keskeisenä tehtävänä on luoda elämisen edellytyksiä ihmisille ja yhteisöille.

Kiihtyvä ilmastokriisi, ikääntyvä ja maantieteellisesti keskittyvä väestö, digitalisaatio ja sen aiheuttama työn murros sekä globalisoituva talous ja sen toimintalogiikan muutokset haastavat hallinnon rakenteita ja toimintaa. Lisääntyvät kriisit ja poikkeustilanteet vaikeuttavat demokraattisen järjestelmän kykyä toimia ja ohjata yhteiskunnallista kehitystä jos niiden läsnäoloon ei olla varauduttu.

Tarve kehittää julkisten hallintojen toimintatapoja laajamittaisesti on tunnistettu jo pitkään. Esimerkiksi OECD:n julkaisuissa ja maa-arvioissa on tuotu jo pidempään esiin, miten sekä toimintaympäristön että hallinnon sisäisen monimutkaisuuden lisääntyminen vaikeuttaa julkisen hallinnon kykyä toimia tarkoituksenmukaisesti ja tehokkaasti. Muutoksen tarve aiheutuu paitsi toimintaympäristön muutosten, jännitteiden ja kriisien ratkaisemisesta, myös uudenlaisiin mahdollisuuksiin tarttumisesta.

Vaikka sekä ulkoinen että hallinnon sisäinen uudistumispaine lisääntyvät, hallinnon on edelleen turvattava perustuslailliset oikeudet ja rakennettava yhteiskunnallisen kehityksen ja hyvinvoinnin edellytyksiä. On tunnistettava, että hallinnon uudistaminen vaikuttaa myös yhteiskunnan periaatteellisiin kysymyksiin hallinnon ja ihmisten välisistä suhteista, julkisen vallan merkityksestä sekä koko demokraattisen oikeusvaltion tulevaisuudesta. Myös tätä muutosta on hallittava ja siitä on keskusteltava avoimesti.

Muun muassa yllä kuvattuihin haasteisiin vastaamiseksi ja mahdollisuuksiin tarttumiseksi hallitusohjelman mukaisesti valtiovarainministeriö asetti syksyllä 2019 hankkeen, jonka tavoite oli valmistella julkiselle hallinnolle ja palveluille yhteinen strategia. Strategia laadittiin valtiovarainministeriön ja Kuntaliiton johdolla vuoden 2020 aikana ja julkaistiin joulukuussa 2020.

Strategiatyössä tunnistettiin hallinnon tehtävät ja toimintatavat, joissa erityisesti tarvitaan muutosta ja uudistamista erotuksena jatkuvuutta ja vakautta erityisesti edellyttäviin tehtäviin ja toimintatapoihin. Lähtökohdaksi otettiin ympäristöllinen, sosiaalinen ja taloudellinen kestävyys Agenda 2030 –

ohjelman mukaisesti. Toimintaympäristöanalyysin pohjalta työssä etsittiin vastauksia hallinnon kehittämisen kannalta keskeisiin kysymyksiin, mm.: 1. Miten tuotetaan hyvinvointivaltion palvelut taloudellisesti kestävästi väestön vanhetessa? 2. Kuinka huolehtia tasavertaisuuden periaatteesta eri osissa maata? 3. Miten huolehtia, että kaikki pysyvät mukana nopeasti muuttuvassa yhteiskunnassa? 4. Miten huolehtia yhteiskunnallisesta koheesiosta ja julkisten palveluiden kohdentamisessa väestön ja elintapojen moninaistuessa?

Jo asettamisvaiheessa tavoitteeksi määriteltiin, että julkisen hallinnon strategialla ja siihen liittyvällä valmisteluprosessilla tuetaan valtion eri viranomaisten, kuntien ja tulevien hyvinvointialueiden välistä yhteistyötä ja vuorovaikutusta sekä yhteistä kehittämistä ja työnjakoa. Tämä yhteistyö tuli toteen niin kunta-valtio –rajat ylittävinä virtuaalitilaisuuksina, työpajoina kuin kokeiluinakin strategian valmistelun aikana.

Strategian osallistumismahdollisuuksia tarjonnut valmisteluprosessi oli tärkeässä roolissa, kun haluttiin vahvistaa valtion, kuntien ja tulevien hyvinvointialueiden välistä yhteistyötä ja hallinnon ja muun yhteiskunnan vuorovaikutusta sekä rakentaa yhteistä ymmärrystä julkisen hallinnon kehittämisen tarpeesta ja suunnasta. Voidaan myös arvioida avoimen ja osallistumismahdollisuuksia tarjonneen valmisteluprosessin lisänneen sitoutumista strategian toimeenpanoon ja näin myötävaikuttaneen myös sosiaalisen kestävyyden vahvistumiseen.

Johtopäätöksenä keskusteluista oli vedettävissä, että hallinnon kyky aitoon vuorovaikutukseen yhteiskunnan eri osapuolten kanssa vahvistaa hallinnon olemassaolon ja toimien oikeutusta kuntalaisten, kansalaisten tai yritysten silmissä. Se, että hallinnossa tuetaan yhteiskunnallisen keskustelun moniäänisyyttä, vahvistaa ihmisten luottamusta sekä toisiinsa että hallintoon.

Julkisen hallinnon strategia rakentaa suomalaisen hallinnon uudistamisen kehyksen, jotta suomalaisella yhteiskunnalla on valmiuksia kehittää vastauksia tämän vuosikymmenen isoihin periaatteellisiin kysymyksiin ja vahvistaa demokraattisen oikeusvaltion tulevaisuutta.

Strategia sisältää 2020-luvun julkisen hallinnon lupauksen yhteiskunnalle. Lupaus vastaa siihen, mitä varten julkinen hallinto on olemassa ja vahvistaa luottamusta sen toimintakykyyn. Strategiatyössä lupaus muotoiltiin näin: ”Julkinen hallinto rakentaa tulevaisuuden kestävää arkea ja kaikissa tilanteissa toimivaa ja turvallista yhteiskuntaa.”

Strategian kuusi päämäärää määrittävät suomalaisen hallinnon uudistamiselle yhteisen suunnan. Päämäärät, joita hallinto tavoittelee vuonna 2030, huomioivat perinteisten hallinnon hyveiden, kuten avoimuuden, luottamuksen ja tietoperusteisuuden varmistamisen lisäksi luonnon kantokyvyn, yhdenvertaisuuden vahvistamisen sekä kuvittelukyvyn parantamisen. Erityisesti ympäristöllisen kestävyyden tavoitteenasetanta korostuu strategiassa aiempia hallinnon kehittämisen linjauksia enemmän.

Strategian seitsemän toimintalinjausta kuvaavat, miten hallintoa uudistetaan käytännössä. Toimintalinjaukset ovat:

1. Järjestämme palvelut ihmislähtöisesti ja monimuotoisesti.
2. Laajennamme mahdollisuuksia vaikuttaa ja rohkaisemme ihmisiä osallistumaan valmisteluun ja päätöksentekoon.
3. Kannamme vastuumme ilmastonmuutoksen hillinnästä ja siihen sopeutumisesta.
4. Teemme sujuvaa yhteistyötä muun yhteiskunnan kanssa.
5. Toimimme yhtenäisesti ja yhdessä.

6. Hyödynnämme ja tarjoamme tietoa ennakoivasti ja monipuolisesti.
7. Toimimme ketterästi ja haastamme itseämme.

Läpi seitsemän linjauksen kulkee kolme näkökulmaa: Digitalisaatio muutokset keinona, kestävä taloudenhoito uudistamisen ohjaajana sekä Suomi globaalina edelläkävijänä. Näin tulee esiin myös suomalaisen julkisen hallinnon oikeutus ja velvollisuus toimia kansainvälisen sääntöpohjaisen järjestelmän rakentajana ja globaalin oikeudenmukaisuuden tukijana.

Julkisen hallinnon strategia sitouttaa hallintoa toteuttamaan kestävän kehityksen globaalin toimenpideohjelmaa. Strategia esimerkiksi osaltaan toimeenpanee hallitusohjelman lupauksia politiikan uudistamiseksi (mm. pitkäjänteisyys ja osallisuus), joita edistetään myös Agenda 2030-toimenpideohjelman mukaisesti. Julkisen hallinnon uudistamisen strategiasta on käyty keskustelua niin valtioneuvoston kanslian kestävän kehityksen koordinaatioryhmässä, kestävyyspaneelissa kuin nuorten Agenda 2030 –edustajien kanssa sekä strategian valmistelu- että toimeenpanovaiheissa. Keskustelujen myötä hallinnon uudistamisessa ovat vahvistuneet kestävän kehityksen näkökulmat.